

RENESSANCE A OBNOVA KONKURENCESCHOPNOSTI ZPRACOVATELSKÉHO PRŮMYSLU V USA: MÝTUS NEBO REALITA?

THE RENAISSANCE AND RESTORATION OF COMPETITIVENESS OF THE U.S. MANUFACTURING: MYTH OR REALITY?

*Pavel Neumann*¹

Stat' identifikuje změny zpracovatelské výroby ve vyspělých ekonomikách. Hlavním cílem je popsat a zhodnotit současnou diskusi na téma údajné renesance tohoto klíčového odvětví v USA. Jsou uvedeny hlavní argumenty pro a proti zpracovatelské revitalizaci. Článek zvažuje hypotézu vytvoření nových podmínek pro rozvoj určitých zpracovatelských segmentů v USA, jestliže roste jejich nákladová konkurenceschopnost a zapojení progresivních technologií. Obnova odvětví však teprve začíná, je nejistá a selektivní. Proto jsou mnohé projevy zpracovatelského návratu zpochybňovány. Autor po zvážení argumentů uzavírá, že navzdory pozitivním výhledům americké ekonomiky nelze v dohledné době vyslovit zcela jednoznačný závěr.²

Klíčová slova: USA, zpracovatelská výroba, konkurenceschopnost.

The article identifies manufacturing changes in developed economies. The main aim is to describe and evaluate current discussion on the alleged renaissance of manufacturing in the USA. Pros and cons of the production revitalization are dealt with here. The article works with the hypothesis that new conditions have arisen for some U.S. manufacturing segments as a result of their improved cost-competitiveness and progressive technologies. However, the restoration of manufacturing has only started, and may seem uncertain and selective. As a result, many features of its comeback are

¹ Doc. PhDr. Pavel Neumann, Ph.D., Katedra světové ekonomiky, Fakulta mezinárodních vztahů, Vysoká škola ekonomická v Praze, nám. W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3, Česká republika, e-mail: neumann@vse.cz.

Autor vystudoval Filozofickou fakultu UK Praha. V letech 1981-1990 a 1997-2004 zde i vyučoval. Od r. 1991 působí na VŠE Praha, kde byl v r. 2006 jmenován docentem. Vyučuje zde kurzy světové ekonomiky a mezinárodní ekonomie. Odborně se specializuje na komparaci ekonomických systémů vyspělých zemí, zejména ekonomiku a hospodářskou politikou USA. Je autorem a spoluautorem řady statí, učebních textů a monografií na uvedené témata.

² Příspěvek byl vypracován za Institucionální podpory Fakulty mezinárodních vztahů VŠE.

questioned. Considering all the arguments the author summarises that despite positive U.S. economic expectations unambiguous conclusion cannot be made in a short period.

Key words: USA, manufacturing, competitiveness.

JEL: O14

1 ÚVOD

Období poslední dekády, zejména fáze vývoje hypotéční a finanční krize a poslední recese, vzedmulo ve Spojených státech amerických polemiky ohledně budoucnosti jejich zpracovatelského průmyslu.

Předkládaná stať jako jisté východisko přibližuje determinanty a změny zpracovatelské výroby a jejich význam pro ekonomiku vyspělých zemí. Hlavním cílem článku je pak představit a zhodnotit v současnosti probíhající diskusi na téma revitalizace tohoto klíčového sektoru ekonomiky USA. Autor se snaží prezentovat základní argumenty uváděné pro a proti tvrzení o obnově vybraných zpracovatelských oborů. Pracuje s hypotézou, že vznikají podmínky k opětovnému rozvoji určitých segmentů této dříve upadající výroby, a to především na základě jejich rostoucí nákladové konkurenceschopnosti. Obnova je však selektivní, dosud v počátcích a obsahuje řadu nejistot. Některé předkládané „důkazy návratu“ jsou zpochybňovány či protichůdně interpretovány. Článek chce pak posoudit míru adekvátnosti, racionality uváděných argumentů, s vědomím, že jednoznačný závěr lze z důvodu relativně krátkého vývoje problému obtížně zformulovat.

Stať čerpá převážně z kratších studií vydaných renomovanými americkými ekonomickými institucemi či agenturami a opírá se o statistiky mezinárodních ekonomických organizací. Základním použitým metodologickým postupem je komparativní analýza.

2 ZMĚNY POSTAVENÍ ZPRACOVATELSKÉHO PRŮMYSLU VE VYSPĚLÝCH ZEMÍCH V ÉŘE GLOBALIZACE

Ve Spojených státech je vedena v současné době intenzivní diskuse na téma oživení zpracovatelského průmyslu a obnovy jeho konkurenční schopnosti. Podnětem k podobným úvahám byla nejen nedávná finanční a hypotéční krize spojená s těžkou recesí, ale již složitý vývoj americké ekonomiky od poslední třetiny 20. století.

Po relativně úspěšných dekadách (50.-60. léta) se ekonomický růst v USA zpomalil v 70. letech. Strukturální krize postihly zejména odvětví zpracovatelského průmyslu. Provedené ekonomicko-strukturální změny znamenaly na určitou dobu pozitivní vliv na hospodářství, avšak toto období se stalo pravděpodobně mezníkem, který odstartoval etapu relativní nestability jeho výkonu: dochází ke zpomalování produktivity, poklesu efektivnosti investovaného kapitálu, rostoucí nezaměstnanosti

tradičních pracovníků (Skidelski 2013). Některé průmyslové výroby byly z důvodů neudržitelných nákladů (materiálních a pracovních) přesunuty do méně vyspělých zemí.

Období 80. a 90. let pak představuje fázi pokusů o zvýšení ekonomického výkonu realizovanou se střídavými úspěchy. Restrukturalizace hospodářství od 80. let vyústila v další dekádě ve spontánní boom, především v oblasti informačních a komunikačních technologií, který vedl k růstu produktivity, jenž vyústil dokonce do úvah o nástupu třetí průmyslové revoluce (Thurow 2003, s. 25).

Určitý restart části zpracovatelského průmyslu byl umožněn několika hlavními faktory, které podnítily trend k žádoucím změnám povahy tohoto odvětví (Hobza 2001). Jde jednak o již zmíněné technologie zpracování dat a informací, dále např. oblast biotechnologií, nových materiálů, a pod. Tyto změny podnítily růst produktivity, ale i poptávku po nových výrobcích. Technologické inovace ve vyspělých zemích, zejména v USA, si současně vyžádaly zapojení kvalifikovanější pracovní síly; promítly se tedy do posunů ve vzdělání a možnostech uplatnění obyvatel na trhu práce. S progresivní výrobou se pak pojí také nutnost kvalifikovanějšího a výkonnějšího managementu, který se zaměřoval na účelnou výrobní organizaci a nové marketingové metody. Změny v mikroekonomické oblasti byly pak zářímovány makroekonomickým přizpůsobováním, tj. posuny v charakteru hospodářské politiky, která usilovala od 80. let o deregulaci ekonomiky a rostoucí flexibilitu tržního hospodářství.

Podle některých autorů se však tento trend poměrně rychle vyčerpал (Gordon 2012) a vedl v některých rychle expandujících oblastech k bublinovým boomům (informační technologie – tzv. dotcom bubble), jež vyústily nakonec v hypotéční a finanční krizi v letech 2008-2009. Podobný vývoj poukázal jak na problematické základy ekonomického růstu jako celku, tak i dále na krizi, kterou prochází tradiční základ rozvinutých ekonomik – zpracovatelský průmysl.

Proto jsou v současnosti, resp. období od počátku nového tisíciletí, hledány cesty k obnově efektivní zpracovatelské výroby, jež zaznamenala, nejen v USA, v posledních desetiletích relativní úpadek. Krizové projevy se manifestují jako pokles výkonu, ale i celkového objemu odvětví, dále také jako problém rostoucí nezaměstnanosti průmyslových pracovníků spojený s poklesem jejich reálných mezd. Souvisejícím tématem je otázka udržení, resp. obnovy konkurenceschopnosti zpracovatelských produktů vyrobených v USA.

Posledně jmenovaný problém je svázán se změnou charakteru světové ekonomiky, která prochází další etapou globalizace a je odlišná od hospodářství valné části 20. století. USA v této fázi zažívají intenzivní nárůst své závislosti na vnějším ekonomickém prostředí. Americká prosperita a hospodářská stabilita se začíná odvíjet od globálního vývoje. Globální zapojení přináší zemi nesporná pozitiva v rozšiřování trhu a exportu podněcující národní specializaci a produktivitu. Na druhé straně činí Spojené státy zranitelnějšími při nárůstu zahraniční konkurence, silnějším importu a

značných ztrátách pracovních míst spojených s expanzí rychle se rozvíjejících zemí. Tato situace vyústila do značné vnější nerovnováhy, zejména deficitu obchodní bilance, který se pohyboval v letech 2005-2014 na úrovni 500-700 mld USD (tab. 3) (OECD 2014). Na tomto deficitu se podílejí zejména zpracovatelské výrobky.

Zpracovatelský průmysl, přestože jeho kvantitativní podíl v ekonomice USA se v období po druhé světové válce snížil, sehrává ve vnějších ekonomických vztazích klíčovou úlohu. V posledních letech je opět více oceňován dopad průmyslové výroby na ekonomický růst a její pozitivní vliv na hospodářský cyklus. Ukazovalo se, že země s vyšším podílem průmyslové výroby (např. SRN) lépe přestály nedávnou krizí a rychleji se vracely k ekonomické prosperitě (Neumann 2014a, s. 8).

Obnova a akcelerace hospodářského růstu a zaměstnanosti je tak nadále silně vázána na zpracovatelský průmysl a – dokonce i v podmínkách USA, mimořádně spoléhajících na vnitřní spotřebitelskou poptávku – na jeho schopnost expandovat vývozem výrobků na globální trhy. Někteří autoři dokonce soudí, že Spojené státy musí nejspíše v příští dekádě obnovit svoji ekonomickou dynamiku prostřednictvím ekonomického růstu, který bude tažen exportem (Bergsten 2011). To lze zajistit, i přes nezanedbatelnou úlohu vývozně velmi úspěšného sektoru služeb, pouze životaschopnou zpracovatelskou výrobou, která bude stabilní a konkurenceschopnou součástí americké ekonomiky.

3 MOŽNOSTI A POTENCIÁLNÍ DOPADY NÁVRATU ZPRACOVATELSKÉ VÝROBY: OPTIMISMUS A SKEPSE

Je třeba si tedy položit otázku, zda a do jaké míry existují – na základě výše uvedeného poukazu na význam zpracovatelské výroby – předpoklady k návratu alespoň části této „ztracené“ produkce zpět do USA.

Vyspělé země jako celek ztratily v minulých čtyřech dekádách významnou část zpracovatelského průmyslu přesunutou do rozvojových zemí. Konkrétně podíl USA na světové zpracovatelské výrobě klesl z 26 % v r. 1970 na 20 % v r. 2010, zvláště ve prospěch Číny, která zaznamenala nárůst z 1 % na 19 % a jejíž podíl je nyní srovnatelný se Spojenými státy. Pokles americké výroby byl doprovázen redukcí pracovníků v tomto sektoru. Zaměstnanost se jen málo snižovala v letech 1965-1998, kdy zůstávala na 17 milionech osob; v letech 1998-2010 však ztratilo odvětví v USA 6 milionů pracovních míst (Mills 2012, s. 2), tj. 35 %.

Je nesporné, že návrat určitých průmyslových výrob by Spojeným státům přinesl kromě zvýšení zaměstnanosti i některé další výhody. Mezi ně lze řadit (Neumann 2014a, s. 7-8):

- lepší kontrolu realizace výroby, včetně kvality výrobků a jejich uplatnění; rovněž lepší obranu před kopírováním průmyslových vzorů,

- pružnější reakci na požadavky domácích zákazníků vyloučením dlouhých a komplikovaných dodavatelských řetězců, tudíž celkové zvýšení produkční flexibility,
- snížení značných nákladů na přesun hotového zboží a rozpracované výroby,³
- omezení deficitů způsobených značným dovozem výrobků a jejich komponentů, tendence ke stabilizaci obchodní bilance,
- již dříve zmíněný pozitivní vliv silnější domácí průmyslové výroby na ekonomický růst a hospodářský cyklus.

Hypotetický návrat průmyslových výroby však pochopitelně musí brát v úvahu udržitelnost domácích nákladů: tedy rentabilitu výroby a konkurenceschopnost obnovené produkce (viz podrobněji dále).

Komentáře týkající se hodnocení již reálně uskutečněného, probíhajícího či uvažovaného přesunu výroby zpět do USA jsou často velmi rozporné: zčásti optimistické, dílem dosti skeptické.

Podle zdrojů blízkých skupině The Boston Consulting Group (BCG) (Mills 2012, s. 5-6) oznámila již řada amerických firem úmysl rozšířit domácí investice, resp. přesunout zahraniční výrobu do domácích podmínek. Jde rovněž o známé společnosti automobilového průmyslu, tradičního jádra ekonomiky USA (např. Nissan Motor Co., BMW AG, Maserati SpA, Kia Motors Corp.), nebo ocelářského (U.S. Steel Corp.) či chemického průmyslu (Dow Chemical Co.). Za zmínku stojí aktivity společnosti General Electric, jejíž divize „bílého“ zboží zahájila v r. 2012 expanzi výroby v několika lokalitách Spojených států s cílem nejen rozšířit výrobní kapacity v tomto oboru, ale i rozvinout zde inovace různých typů domácích spotřebičů (SelectUSA 2012, BusinessWire 2012).

Jiné zdroje, zejména ekonomové z The Information Technology & Innovation Foundation (ITIF) však komentují poslední vývoj zpracovatelského průmyslu v USA odlišným způsobem. Podle nich je tato výroba nadále v krizi a její „návrat“ do USA je přinejmenším sporný.

Růst zpracovatelské výroby byl podle ITIF v posledním období poháněn zejména cyklickým oživením, nikoliv strukturálními změnami. Jedná se tedy pouze o dočasný trend (Nager a Atkinson 2015, s. 1). Nedochozí k žádoucím strukturálním posunům, jež vedou k výraznému růstu produktivity, jako tomu bylo v předchozích dekádách. Dynamika produktivity zpomaluje, od r. 2010 dosahuje ročně pouze 0,7 % (Boskin 2015, s. 36).

³ Někteří představitelé významných světových firem, např. Jeffrey Immelt, vrchní výkonný ředitel General Electric Co., se vyjádřili, že využití zahraničních dodavatelů přestává být pro tyto společnosti vhodným podnikatelským modelem (Immelt 2012).

Podle BCG Spojené státy, naopak, odpověděly na krizi překvapivým růstem flexibility a rychlostí obnovy produktivity a konkurenceschopnosti (Sirkin a kol. 2011). Podle hlasů z BCG lze připustit, že země získává výhody z procesu offshoringu: nekvalifikované a levné práce spojené s obslužnými procesy podnikání jsou přenášeny do rozvojových zemí, zatímco USA se koncentrují na pokročilé technologie, kde realizují přirozenou komparativní výhodu. Pak sice dochází ke ztrátě pracovních míst, ale i k zisku v produktivitě. Vývoj je tak celkově pozitivní a směřuje od tradičního zpracovatelského ke znalostní ekonomice.

Podle oponentů výzkumníků z ITIF však americká ekonomika podobný trend nezaznamenává, což se projevuje zvláště v dlouhodobém zvyšování obchodního deficitu v high-tech produkci. Offshoring je dle jejich názoru silící tendencí vyvolávající rekordní ztráty pracovních míst a produktivita přitom významně neroste. Zpracovatelská výroba jako taková se smršťuje, také pod tlakem importu (Nager a Atkinson 2015, s. 2-3). Návrat zpracovatelského průmyslu je pak dle ITIF nepřesvědčivý, což dokumentuje i úbytek zpracovatelských firem, jejichž počet byl v r. 2011 o deset procent nižší než v r. 2008.

Celkové závěry této instituce jsou tak velmi skeptické: oživení zpracovatelského průmyslu je přinejlepším cyklické; jeho obnova, resp. návrat, představuje nahodilé případy, nikoliv národní trend. Zpracovatelský průmysl tedy dle ITIF sice není mrtev, ale ani nezažívá renesanci (Nager 2014).

4 ARGUMENTY A PROTIARGUMENTY „NÁVRATU“

V závislosti na postoji shora uvedených názorových skupin se odvíjejí také hlavní argumenty, kterými se snaží autoři podpořit vhodnost návratu zpracovatelského průmyslu do USA, nebo protiargumenty návratu popírající.

4.1 Klesající rozdíl ve mzdách mezi USA a jinými zeměmi

Práce a pracovní náklady nepředstavují sice rozhodující část celkových nákladů vyráběného zboží, jejich měnicí se výše je však považována za podstatný zdroj nákladové variability, která může ovlivnit alokaci výroby.

Skupiny podporující přesun výroby do Spojených států (např. BCG) v zásadě argumentují rostoucí cenou práce v produkčně významných regionech rozvojových zemí (zejména východní část ČLR), čímž tato oblast ztrácí podle nich na investiční atraktivitě. Před patnácti lety představovaly čínské mzdy pouze několik procent amerických; během následující dekády se však rozdíl rychle snižoval. Zatímco nominální cena práce v USA rostla pomalu a reálné mzdy dokonce klesaly ve vztahu k růstu produktivity, čínské mzdy několikanásobně vzrostly a svojí dynamikou 16,7 % ročně v letech 2002-2009 (Nager a Atkinson 2015, s. 18) tempo produktivity naopak převyšovaly. Např. pracovní vklad amerického dělníka do typického automobilového

komponentu byl v r. 2000 2,85 krát dražší než čínský; v r. 2015 byl však očekáván pouze rozdíl v hodnotě 1,65 (Mills 2012, s. 3).

Oproti dlouhodobě nízké dynamice pracovních příjmů nižších a středních tříd v USA mzdy v Číně rychle rostou. V čínském soukromém zpracovatelském sektoru by se měly mezi léty 2011-2015 podle původních prognóz zdvojnásobit, dokonce ztrojnásobit do r. 2017. Cena práce zde roste i vlivem požadavků na zavádění minimálních mezd (Inflation Watch 2012), jakož i tlaku na zlepšování celkového sociálního zabezpečení.

Názorová opozice kritizující údajný pokles mzdových rozdílů je skeptická jednak ke správnosti čínských dat; dále ani nevěří v setrvání dosavadního trendu silného mzdového růstu v Číně, kde ekonomický růst zpomaluje. Růst mezd zahraničních výrobců se může zpomalit i dalším posunem výrob na západ do lacinějšího vnitrozemí ČLR, resp. postupným přesunem do ještě levnějších okolních zemí. I kdyby setrval dynamický růst čínských mezd na úrovni 15 % ročně v letech 2010-2015, budou údajně tyto činit pouhých 12 % americké úrovně (Nager a Atkinson 2015, s. 18-19).

4.2 Změny dopravních nákladů a rychlosti dopravy

Zastánci renesance zpracovatelské výroby v domácí zemi poukazovali na prudký růst dopravních nákladů spojených s přepravou zboží vyráběného v zahraničí. Např. cena paliva k pohonu lodí představovala na počátku nového tisíciletí 15 % úrovně dosahované o deset let později (Mills 2012, s. 4). Doba dopravy se kromě toho prodlužuje vlivem delšího času nakládky a vykládky zboží, což nutí výrobce udržovat značné prostředky v produktech, které dosud nevstoupily na trh.

Kritici těchto názorů namítají dočasnost růstu nákladů. Dopravní náklady sice vzrostly v letech 2000-2008 o 635 % vlivem rostoucí poptávky po přepravě a reálného růstu cen paliv, avšak s příchodem recese opětovně výrazně poklesly, rovněž pod tlakem současného pádu cen ropy (Nager a Atkinson 2015, s. 19-20).

4.3 „Cenová revoluce“ v břidlicovém plynu a ropě

Podle zastánců návratu průmyslové výroby budou mít zásadní význam pro Spojené státy nové způsoby těžby zemního plynu a ropy.

Od r. 2007 zde rostla těžba břidlicového plynu závratným tempem, přes 50 % ročně. Jeho podíl představuje okolo 40 % z celkové americké produkce, přičemž v r. 2007 to bylo pouze 5 % (McKinsey Global Institute 2013, s. 22-24).

Masová těžba nového zdroje vyvolala cenovou revoluci v podmínkách Spojených států. Ceny⁴ v USA dramaticky poklesly od r. 2008 ze 13 USD za MMBtu⁵

⁴ Podle cenového indexu přírodního plynu Henry Hub benchmark price.

⁵ Milion britských termálních jednotek.

na 4 USD v r. 2013, přičemž v r. 2012 se držely ještě níže (3 USD). Proti ostatním zemím byly několikanásobně nižší (McKinsey Global Institute 2013, s. 25). Podobné efekty se projevují také u ropy těžené z břidlicových písků. Podle mínění některých komentářů se tak USA stávají jedním z nejatraktivnějších a velmi konkurenceschopných míst pro investice (Verrastro a kol. 2013).

Až několikanásobné snížení cen vstupů umožňuje pokles nákladů v mnoha zpracovatelských odvětvích v USA, která jsou náročná na energie, jako petrochemie, hutnictví železa a oceli, výroba umělých hnojiv, skla, papíru, syntetického kaučuku, plastových obalů, atd. (McKinsey Global Institute 2013, s. 35). Levnější plyn by mohl do r. 2020 každoročně stimulovat dodatečnou zpracovatelskou výrobu ve výši 75-105 mld. USD (tab. 1), resp. 55-85 mld. ročního HDP v těchto odvětvích a vytvořit 270 tisíc dalších pracovních míst.

Tab. 1: Vliv levnějšího přírodního plynu na zvýšení hrubého outputu v energeticky náročných zpracovatelských odvětvích (roční přírůstek do r. 2020 v mld. USD)

<i>Odvětví</i>	<i>Nízký odhad</i>	<i>Vysoký odhad</i>	<i>Průměr</i>
Petrochemie	60	80	70
Primární metalurgie	10	15	12,5
Ostatní energeticky náročná odvětví	5	10	7,5
Celkový přírůstek ročního outputu	75	105	90

Pramen: McKinsey Global Institute (2013, s. 35). Vlastní výpočty a zpracování.

Kritici se ve zpochybnění pozitivního dopadu uvedených změn zaměřují především na skutečnost, že levný břidlicový plyn a ropa se může projevit hlavně v energeticky náročných odvětvích, ve zpracovatelském průmyslu jako celku však bude mít marginální vliv, neboť v devadesáti procentech těchto odvětví energetické náklady tvoří méně než 5 % (Nager a Atkinson 2015, s. 19-20).

5 NÁKLADY ZPRACOVATELSKÉHO PRŮMYSLU: ANALÝZA HLAVNÍCH FAKTORŮ

Výše podané argumenty postrádají jistou komplexnost a systematickosti. Rozhodujícím faktorem pro případný návrat zpracovatelské výroby do USA bude nepochybně záruka její efektivní realizace. Zde je potřeba brát v úvahu celý soubor nákladů, který postihne situaci globální konkurenceschopnosti tohoto odvětví, a to jak přímých, tak nepřímých. Podle Sirkina a kol. (2014) došlo v posledních letech k poměrně výrazným změnám konkurenceschopnosti mezi zeměmi-hlavními exportéry ve světové ekonomice, přičemž pozice Spojených států se podle předkládaných analýz zlepšila.

Uvedení autoři uvažují čtyři základní faktory měření konkurenceschopnosti: mzdy ve zpracovatelském průmyslu, produktivitu, energetické náklady a kurzy měn.

Země, které si relativně polepšily, se vesměs vyznačují pozitivním vývojem ve výše uvedených položkách, tj. nízkým růstem mezd, setrvalým zvyšováním produktivity, relativně stabilním kurzem měny i přijatelnými energetickými náklady. Podle těchto parametrů se v poslední dekádě (2004–2014) pozice řady zemí vůči USA zhoršovala, a to jak států s tradičně vyššími náklady, tak i zemí původně nízkonákladových. Zásadním závěrem analýzy je pak teze, že relativně levné výroby se začínají nacházet ve všech hlavních produkčních regionech (nikoliv např. pouze v Asii) a zboží určené ke spotřebě v těchto regionech se bude více vyrábět blíže domácím spotřebitelům (Sirkin a kol. 2014, s. 5), tj. v národních ekonomikách. Tato implikace o nárůstu regionálního charakteru dosud silně globalizované zpracovatelské výroby má velký význam i pro Spojené státy.

Autoři soudí, že USA se staly mezi vyspělými státy lokací s nejnižšími průměrnými náklady (Sirkin a kol. 2013). Spojené státy předčí nejen většinu nejvýznamnějších rozvinutých zemí (jejich nákladové položky jsou v průměru o 9–30 % vyšší, tab. 2), ale začínají být konkurenceschopné i vůči nejsilnějším ekonomikám z tzv. emerging markets (Čína, Jižní Korea, Mexiko, Tchaj-wan) a rovněž oproti Rusku a východoevropským zemím.

Jaká je situace, pokud jde o jednotlivé položky ovlivňující náklady zpracovatelské výroby?

5.1 Mzdové náklady a produktivita

Práce, resp. mzdy, představuje sice menší, ale velmi variabilní složku nákladů. Diferenciace ve mzdách mezi zeměmi mohou proto být značné; přitom rychle rostoucí mzdy mohou podkopávat komparativní výhodu řady zemí. Ani země s nízkým růstem mezd nemusí však být konkurenceschopná, jestliže zvýšení mezd není doprovázeno dostatečným růstem produktivity. Proto lze považovat za směrodatný ukazatel hodinovou mzdu přepočtenou na produktivitu, která udává reálné náklady na jednotku produkce ve zpracovatelském průmyslu. V tomto smyslu se postavení USA mezi ostatními státy v uplynulé dekádě zlepšilo. Spojené státy zaznamenávaly relativně pomalý růst mezd, který v přepočtu na produktivitu činil 27 %, zatímco průměrný růst stejného ukazatele dvaceti pěti zemí-významných exportérů činil 71 %. Tato skupina tak dosáhla sice vyššího růstu produktivity jako takové než USA, avšak i podstatně většího mzdového nárůstu (Sirkin a kol 2014, s. 17).

Vzhledem k možnosti obnovy zpracovatelské výroby v domácí ekonomice je důležité srovnání zejména s Čínou. Hodinové zpracovatelské mzdy přepočtené na produktivitu vzrostly průměrně v ČLR v letech 2004–2014 téměř třikrát (ze 4,35 na 12,47 USD); ve Spojených státech se však zvýšily pouze o 27 % (ze 17,54 na 22,32 USD) (Sirkin a kol. 2014, s. 9). Mezera v pracovních nákladech se tak v posledních deseti letech výrazně snížila.

Za popsanou tendencí pozitivního vývoje mzdových nákladů v USA stojí jeden z nejupružnějších pracovních trhů na světě, s nízkou státní regulací a dosud nejvyšší produktivitou ve srovnávané skupině zemí. Mzdové náklady, resp. náklady očištěné produktivitou na jednotku práce ve zpracovatelském průmyslu, ačkoliv je jejich vývoj příznivý, by ovšem samy o sobě nemohly zabezpečit Spojeným státům zásadní výhodu. Důležitou roli hrají i další nákladové faktory.

5.2 Energetické náklady

Ceny základních energetických komodit se vyvíjely v minulém období ve světě diferencovaným způsobem. Od r. 2004 silně klesly ceny přírodního plynu v Severní Americe, z hlediska naší analýzy zejména v USA, vlivem masivního nárůstu těžby břidlicového plynu. Naproti tomu evropské a asijské země zaznamenaly cenový nůst 100-200 %. Vzrostly rovněž ceny elektřiny pro průmyslový sektor. V roce 2014 byly tak celkové energetické náklady o 50-200 % vyšší než před deseti lety; výjimku tvoří právě USA (Sirkin a kol. 2014, s. 8).

Je nutné konstatovat, že pokles energetických nákladů, jak bylo uvedeno, může představovat zřetelnou nákladovou výhodu jen v energeticky náročných odvětvích, zatímco u zpracovatelského průmyslu v USA tvoří např. přírodní plyn pouze 2 % průměrných nákladů; u elektřiny dokonce jen 1 %. U ostatních hlavních exportérů představují tyto energetické náklady 5-8 %, resp. 2-5 %. Růst ekonomické výhody v případě Spojených států je však zřetelný, protože ve sledované dekádě souhrnně stouply náklady u 25 hlavních exportérů v průměru u přírodního plynu o 98 %, u elektřiny o 75 %, zatímco v USA došlo k poklesu o 25 % u plynu a elektřina vzrostla jen o 30 %. V případě ČLR je zdražení některých zdrojů ještě markantnější: ceny plynu se zde zvýšily o 138 % (Sirkin a kol. 2014, s. 9, 17-18).

Ve Spojených státech lze přitom očekávat díky odhadovaným zásobám břidlicového plynu jeho nízkou cenu, která se promítá i do ceny elektřiny, po delší období. V ostatních zemích bude sice cena pravděpodobně rovněž klesat v závislosti na objemu importu levnějšího plynu; nicméně lokální zpoždění cenového poklesu bude poskytovat USA minimálně několikaletou konkurenční výhodu.

5.3 Měnové kurzy

Pozitivní očekávání jsou spojována také se změnami měnového kurzu amerického dolaru (USD). Teoretickým předpokladem je zlepšení exportního výkonu, které proběhne po kurzové depreciaci. Bude tak podpořena konkurenceschopnost zpracovatelské výroby alokované v domácí ekonomice.

Je skutečností, že USD měl tendenci oslabovat po r. 2000, jak proti společné evropské měně, tak především proti vybraným měnám rozvojových zemí. Dolar např.

klesl vůči čínskému jüanu téměř o jednu čtvrtinu v letech 2004-2014.⁶ Ve sledovaném období (2004-2014) lze ovšem postupně hovořit o určité stabilizaci kurzu, kdy dolar neoslaboval proti dalším měnám, resp. v posledních pěti letech měl tendenci mírně posilovat a dostával se na podobnou úroveň jako v r. 2004. Jeho vývoj nelze tedy chápat jako významný exportní stimul (Nager a Atkinson 2015, s. 21-22). Dvacet pět sledovaných měn zaznamenalo za uvedené referenční období mírné posílení kurzů (v průměru o 7 %); výrazněji posílila čínská měna (Sirkin a kol. 2014, s. 17, 7-8).

Celkově lze shrnout, že analýza provedená The Boston Consulting Group (Sirkin a kol. 2014), která zaznamenává relativní změny poslední dekády v postavení předních exportních zemí pomocí Indexu globální nákladové konkurenceschopnosti zpracovatelského průmyslu, posuzuje postavení Spojených států příznivě.

Jestliže tato analýza hodnotí proběhlé změny jako problematické pro dřívější nízkonákladové země (Čína, Brazílie, vybrané státy východní Evropy), u nichž se údajně objevují v důsledku růstu nákladů známky eroze jejich konkurenceschopnosti a po r. 2004 se ocitají pod tlakem (skupina označovaná jako „Under Pressure“), a také dále pro některé vyspělé země (skupina „Losing Ground“), u kterých se nákladová mezera vůči Spojeným státům zvětšila, pak USA se naopak ocitají v kategorii tzv. vycházejících globálních hvězd („Rising Global Stars“). Jen některé státy udržely, resp. zlepšily konkurenceschopnost vůči této vedoucí světové ekonomice.

Tab. 2: Index zpracovatelských nákladů 25 významných exportních zemí v r. 2014, (vybrané země; USA = 100)

<i>Vyspělé země</i>	<i>Index nákladů</i>	<i>Rozvíjející se země</i>	<i>Index nákladů</i>	<i>Země východní Evropy</i>	<i>Index nákladů</i>
USA	100	Čína	96	Rusko	99
SRN	121	Jižní Korea	102	Polsko	101
Japonsko	111	Mexiko	91	Česká republika	107
Francie	124	Taiwan	97		
Itálie	123	Indie	87		
Austrálie	130	Brazílie	123		
Velká Británie	109	Indonésie	83		

Pramen: Sirkin a kol. (2014, s. 3). Vlastní zpracování.

Poznámka: Index zahrnuje pouze čtyři položky přímých nákladů (práce, elektřina, přírodní plyn, ostatní). Nákladová struktura je kalkulována jako vážený průměr mezi 25 zeměmi.

⁶ Vypočteno podle Historical Economic and Market Data (The Financial Forecast Centre 2015).

Analýza shrnuje, že Index zpracovatelských nákladů, zahrnující zejména náklady práce očištěné produktivitou, náklady elektřiny a přírodního plynu, představoval v r. 2014 v USA hodnotu 100, v dalších sledovaných vyspělých zemích se pohyboval od 109 do 130; v rychle se rozvíjejících zemích zařazených do indexu pak od hodnoty 83 do 102. Za zmínku stojí údaj ČLR dosahující hodnoty 96: rozdíl od USA v celkových nákladech se od r. 2004 snížil ze 14 % na nyní udávaná 4 % (tab. 2).

Formální analýza klíčových nákladových položek tak hovoří u BCG jednoznačně ve prospěch USA, potažmo naznačuje podporu návratu zpracovatelské výroby do USA.

6 REÁLNOST NÁVRATU ZPRACOVATELSKÉHO PRŮMYSLU: ZHODNOCENÍ

I přes některé pozitivní závěry předchozí analýzy nelze možnost návratu brát jako nezpochybnitelný fakt. Analytici zůstávají názorově rozděleni na dvě skupiny.

6.1 Kritika: „návrat je mýtus“

Ze dříve zmiňovaných námitek oponentů je zřejmé, že vzhledem k aktuální ekonomické situaci Spojených států jsou mnohé z nich relevantní. Domácí ekonomika USA se nachází sice nyní ve stavu cyklického vzestupu, který však není dosud doprovázen výraznými strukturálními změnami, jež by se měly projevit výraznějším růstem produktivity. Vývoj tohoto ukazatele byl v období po recesi velmi pomalý. V období 2010-2014 produktivita rostla průměrným ročním tempem necelých 0,65 %, její zrychlení na 1,8 % je očekáváno až v r. 2016.⁷

Dochází-li tedy v USA ke ztrátám pracovních míst (od r. 2000 jich země ztratila 5,8 milionu, tj. až 1/3 pracovních pozic), není to zatím výsledek pozitivních změn v produktivitě, ale spíše důsledek nedostatečné globální konkurenceschopnosti. Ze 720 tisíc míst získaných od konce recese do r. 2013 bylo pouze 120 tisíc vrácených ze zahraničí. Přitom tento návrat údajně nepřevýšil trvající míru offshoringu: více pracovních míst je stále do zahraničí odesíláno, než se vrací (Nager a Atkinson 2015, s. 3). To jistě nesvědčí pro zpracovatelský comeback.

Zpracovatelský průmysl sice od r. 2009 rostl, jeho tempo však zaostávalo za růstem HDP. Ten vzrostl v letech 2010-2013 celkem o 6,3 %, zpracovatelská výroba však jen o 2,4 %. Po odečtení produkce výpočetní techniky byl přírůstek jen 1,7 %. Ve srovnání se stavem před recesí 2008-2009 byl dokonce růst reálné přidané hodnoty zpracovatelského průmyslu záporný: -3,2 %, resp. -7,7 % bez počítačové produkce (Nager a Atkinson 2015, s. 8).

Pokud jde o projevy konkurenceschopnosti manifestované obchodní bilancí, ani zde se pozitivní změny neukazovaly: nepřispěla k nim ani kurzová situace. Pokud

⁷ Vypočteno podle OECD Economic Outlook No. 97 (OECD 2015).

měna oslabovala, obchodní bilance se nezlepšovala, resp. její deficit dále rostl. Realokace zpracovatelské výroby do národní ekonomiky, jestliže probíhá, nemá prozatím pozitivní efekt ve snížení importu, resp. v podobě růstu konkurenceschopného exportu zlepšujícího vnější ekonomickou rovnováhu. Proti realizaci výhody slabé měny kromě toho působí vývoj kurzu v posledních letech, za kterým může stát i dlouhodobá vládní podpora silnější měny, případně manipulace kurzem ze strany dalších zemí (Nager a Atkinson 2015, s. 21-22).

Tab. 3: Obchodní bilance zboží a služeb USA v letech 2003-2014 (mld. USD)

<i>Období</i>	<i>Obchodní bilance zboží a služeb</i>	<i>Období</i>	<i>Obchodní bilance zboží a služeb</i>
2001	-368,7	2008	-723,1
2002	-426,5	2009	-395,5
2003	-503,7	2010	-512,7
2004	-619,2	2011	-580,0
2005	-721,2	2012	-568,3
2006	-771,0	2013	-508,2
2007	-718,5	2014	-520,0

Pramen: OECD (2014). Vlastní zpracování.

Podstatná je však zejména skutečnost, že se nezlepšuje obchodní bilance high-tech produkce, která by měla být hlavním měřítkem úspěchu domácího zpracovatelského průmyslu. Dochází k prohlubování obchodního deficitu v tzv. znalostně intenzivních položkách.⁸ Na začátku 90. let činil americký čistý deficit ve znalostně intenzivním zboží 6 mld USD; pak se rozšířil na 150 mld do r. 2000, resp. 270 mld do r. 2012. Tento deficit tvoří až 2 % HDP, zatímco Japonsko a vybrané západoevropské země zaznamenávají přebytek ve výši 2-7,5 % HDP (McKinsey Global Institute 2013, s. 48).

6.2 Souhlas: „návrat je reálný“

Zmíněná negativní hodnocení ohledně návratu zpracovatelské výroby, jeho důsledků a perspektiv, jsou skeptická hlavně pokud jde o momentální stav: berou v úvahu nejistou situaci americké ekonomiky, která se obtížně vzpamatovává z nejtěžší poválečné recese. Na druhé straně je třeba vzít v úvahu nadějný vývoj v některých oblastech, jež kritiky vesměs opomíjejí.

Postavení ekonomiky USA ve světovém hospodářství v minulých letech, pokud jde o formální hodnocení její konkurenceschopnosti, sice kolísá, ale významně

⁸ Jde o několik oborů řazených do šesti skupin: motorová vozidla a jejich části; ostatní dopravní vybavení včetně letadel; chemie a farmaceutický průmysl; zdravotnické vybavení, přesná a optická zařízení; polovodiče a elektronika; stroje a zařízení.

se nezhoršilo (tab. 4).⁹ Objevují se naopak významné signály možného zlepšení. Situaci nelze přitom posuzovat pouze podle zmíněné rostoucí nákladové konkurenceschopnosti, protože na základě formálního poklesu nákladů jako izolovaného faktoru nelze vybudovat či upevňovat takové komparativní výhody, které jsou atributem vyspělé ekonomiky na počátku třetího tisíciletí.

Tab. 4: Vývoj a srovnání pořadí USA v rámci Indexu globální konkurenceschopnosti v letech 2008-2014

<i>Země</i>	<i>2008-09</i>	<i>2010-11</i>	<i>2011-12</i>	<i>2012-13</i>	<i>2013-14</i>	<i>2014-15</i>
USA	1	4	5	7	5	3
Švýcarsko	2	1	1	1	1	1
Dánsko	3	9	8	12	15	13
Švédsko	4	2	3	4	6	10
Singapur	5	3	2	2	2	2
Finsko	6	7	4	3	3	4
SRN	7	5	6	6	4	5

Pramen: GCR (2008, s. 10), GCR (2001, s. 15), GCR (2013, s. 15), GCR (2014, s. 13).
Vlastní zpracování.

Např. výhoda nízkých cen vstupů nemůže být finálním ziskem, který dlouhodobě udrží konkurenční pozici ekonomiky. Nízké ceny, zejména materiálových a surovinových vstupů, zakládají spíše krátkodobé (statické) komparativní výhody, typické pro méně rozvinuté země v prvních fázích cesty k ekonomickému rozvoji. Naopak cesta vyspělých států musí směřovat k dalšímu posilování znalostně intenzivních oborů s vysokým zastoupením vědy a výzkumu, které rovněž integrují vysoce kvalifikovanou pracovní sílu a jsou předpokladem budování dynamických komparativních výhod. Využití nízkonákladových faktorů (jako např. levného břidlicového plynu) by tedy mělo být dále zúročeno v navazujících investicích zvyšujících celkovou produktivitu a posilujících progresivní diverzifikaci ekonomiky (kupř. rozvojem moderní infrastruktury, vzdělání, inovačního procesu), nikoliv pouze růst běžné spotřeby levných výrobků (GCR 2013, s. 40).

Jak tedy chápat současnou nákladovou výhodu Spojených států a její perspektivu? Je třeba diferencovat mezi jejími složkami. Faktorem dynamizujícím ekonomiku a zpracovatelský průmysl jsou především intenzivní faktory, vysoce kvalifikovaná práce ve spojení s progresivními technologiemi. Tradiční světoví výrobci by měli, i přes rozvoj nákladové výhody, dobývat komparativní výhody pomocí tradiční zbraně: zvyšování produktivity na bázi technologického rozvoje (Sirkin a kol. 2015, s. 2).

⁹ Srovnej též Neumann (2014b).

Shrňme tedy, že USA snížením běžných nákladů učinily na cestě k revitalizaci zpracovatelské výroby pouze první krok, který může přilákat investory a obnovit ekonomickou dynamiku. Další krok, prosazení skutečné intenzifikace výroby, je však dlouhodobější záležitostí a teprve ten vytvoří potenciál nového základu zpracovatelského průmyslu. To je určitou odpovědí na kritiky o cyklickém, nikoliv strukturálním charakteru současného zpracovatelského boomu.

7 PŘÍPADOVÁ STUDIE: POKROČILÁ VÝROBA A JEJÍ IMPLIKACE

V souvislosti s intenzifikací výroby vzbuzuje pozornost perspektiva rozvinutí tzv. pokročilé výroby (advanced manufacturing), jejíž teoretické koncepty, v dílčích případech i praktická realizace, se začínají objevovat v prostředí USA. Pokročilou výrobu lze charakterizovat jako soubor vysoce flexibilních, datově vybavených a nákladově efektivních zpracovatelských procesů (Sirkin a kol. 2015, s. 2), s výrazným dopadem do všech výrobních oblastí, včetně výstupů, jejich distribuce, atd.

Hlavními nástroji pokročilé výroby by měly být právě velmi pokročilé technologie, spolu se specifickým způsobem organizace výroby. Jde např. o autonomní roboty, novou generaci průmyslových robotických zařízení napojených na informační technologie a vybavených senzory, které jsou schopny dále doplnit či výrazně eliminovat lidskou práci a produkovat malé série výrobků při prudkém zvyšování jejich kvality. Pomocí tzv. integrovaného inženýringu vypočtených materiálů jsou ještě před započítáním samotné výroby vytvářeny počítačové modely výrobků a jsou levněji a přesněji testovány jejich zadané vlastnosti, namísto zdoluhavých a nákladných zkoušek reálných prototypů. Virtuální technologie v tzv. digitální výrobě mohou vytvořit celé digitální továrny simulující celý výrobní proces, což optimalizuje návrhy provozů a umožňuje jejich replikování v různých lokalitách. Industriální internet a flexibilní automatizace zabezpečí propojení výrobního hardwaru a jeho vzájemnou komunikaci. Tak je možné přizpůsobit produkci na základě dat dodaných výrobními senzory; případně optimalizovat dodavatelské vstupy. Tzv. přídavná výroba (z angl. „additive manufacturing“) staví na již známém principu 3-D tisku vytvářejícího na bázi zmíněných digitálních modelů trojrozměrné objekty prototypů, s perspektivou využití i k výrobě malých sérií přesných výrobků. Za zmínku stojí také využití nové materiální základny (např. nanomateriály).

Výhody plynoucí z případné komplexní automatizace pokročilé výroby jsou zjevné a mnohočetné (Sirkin a kol. 2015, s. 2):

- vysoká produkční flexibilita, dokonalé přizpůsobení se zákaznickým požadavkům, pro které je možno vytvářet malé specifické série výrobků,
- rychlá adaptace výrobních linek v reakci na nové produkty, či změnu designu,

- urychlení vývojových prací (tvorba prototypů) a inovačního procesu vcelku vedoucí k rychlejší a efektivnější tvorbě nových, velmi kvalitních výrobků,
- nové technologie budou pro svůj úsporný charakter přátelštější životnímu prostředí.

Je pochopitelné, že progresivní technologie potenciálně využitelné v pokročilé výrobě podpoří zásadním způsobem růst produktivity a tržní flexibility výrobců, jejichž výstup bude moci být výrazně diverzifikován. Výrobní procesy postavené na shora popsané bázi budou zřejmě představovat tak výraznou kvalitativní změnu, že jsou označovány za čtvrtou průmyslovou revoluci (Sirkin a kol. 2015, s. 1).¹⁰

Jestliže pokročilá výroba se může stát základem dalšího rozvoje zpracovatelského průmyslu, existují pro podobný krok vhodné podmínky zejména ve vyspělých zemích, resp. v USA. Spojené státy a další země stojí před velkou výzvou: jak si udržet konkurenční výhody proti tzv. emerging markets, které dosud budují konkurenceschopnost na základě levnější pracovní síly a technologií nižšího řádu.

Předností USA a dalších rozvinutých ekonomik je obecně schopnost „vysoké technologie“ adekvátní způsobem využít ke zlepšení, či nejhodnější profilaci výrobků. Do vyspělých zemí přichází rychleji nové fáze spotřebitelské revoluce, která je spojena se značnou diverzifikací výrobků a růstem jejich kvality, případně i jejich ekologického charakteru. Pokročilé výroby se stávají proto důležitým atributem spotřebního procesu. Novou kvalitu a diferenciaci produkce lze považovat za jeden ze základních rozdílů oproti rozvojovým zemím, kde jsou výrobci zaměřeni dosud hlavně na uspokojování základních potřeb a méně kvalitní, relativně unifikovanou výrobu. Z těchto důvodů se zpracovatelský průmysl postavený na pokročilé výrobě bude zřejmě více přibližovat vyspělým centrům s odpovídající skladbou poptávky; ideální lokalitou jsou právě USA.

Vyspělé technologie a jejich schopnost transformovat zpracovatelská odvětví mají lepší zázemí v této zemi nejen z hlediska celkové dispozice ke zlepšování výrobků, ale i z důvodu úrovně podnikového managementu, marketingu, distribuce, atd. (Preston 2012). Komplexní náklady zpracovatelské výroby pak tedy nezávisí pouze na samotném charakteru technologie, ale i na dalších obslužných funkcích. Je pak rovněž podstatné zvažovat, které země jsou po zahrnutí tzv. úplných nákladů konkurenceschopné.¹¹

¹⁰ Jestliže nedávno byl označován za třetí průmyslovou revoluci návrat od masové nediferencované produkce k pružné individualizované výrobě kompatibilní se zákaznickými požadavky traktovaný již částečně od 90. let (srovnej např. The Economist 2012), pokročilá výroba svými parametry pravděpodobně tuto charakteristiku dále překračuje.

¹¹ Právě některé „obslužné“ náklady, které jsou těžko kvantifikovatelné, jako režijní výdaje, strategie korporace, rizika, náklady dodavatelského řetězce, atd., nebývají v méně vyspělých zemích většinou do celkových nákladů zahrnovány nebo jsou podhodnoceny. Tyto komplexní

8 ZÁVĚR

Výše uvedené skutečnosti nás mohou vést k závěru, že případný návrat zpracovatelské výroby do USA bude sice nelehkým procesem, není však zcela nereálnou vizí. Podmínky pro realizaci podobného kroku se v této vyspělé ekonomice stávají příznivějšími. Dochází k tomu jednak relativně – situace USA se zlepšuje ve vztahu k méně vyspělým zemím, když se postupně zmenšuje nákladová mezera mezi oběma uvažovanými subjekty. Spojeným státům usnadňují situaci některé výhody, jež vyplývají z dlouhodobějšího vývoje (pomalejší růst mezd oproti zahraničí ve vztahu k existující vysoké absolutní produktivitě práce) i aktuální situace (odkrytí nových zdrojů plynového a ropného média a pokles jejich ceny).

Na druhé straně, absolutním činitelem, který může posílit kvalitativní převahu USA, se stává pokračující technologická revoluce v této přední ekonomice, jako odraz její celkové ekonomické a technické vyspělosti, inovační schopnosti a společenské poptávky po různorodé moderní a kvalitní produkci.

Určité obecné předpoklady k renesanci zpracovatelských odvětví tedy existují. Bude však záviset na tom, jak je ekonomické subjekty ve Spojených státech – firmy, ale i hospodářská administrativa – dokáží využít. Firmy musí pokračovat v adaptaci na rychle se měnící podmínky světové ekonomiky v několika směrech (Sirkin a kol. 2014, s. 20-21).

Změny v globálním prostředí i národních ekonomikách způsobují značnou dynamiku v nákladové konkurenceschopnosti. Analýzy poslední dekády naznačují, že se v této oblasti americká pozice stává příznivější. Firmy nicméně nesmí ustát ve zvyšování produktivity, jejíž dynamika v posledních letech relativně stagnuje, aby tvorbou vysoké přidané hodnoty na pracovníka dále eliminovaly rozdíly ve mzdové úrovni ve vztahu k rozvojovým zemím.

Je proto žádoucí, aby společnosti dále pracovaly na optimalizaci podnikatelského modelu. Ta bude spočívat v maximálním využití lokálních výhod. I přes relativně klesající cenu práce je nutné v závislosti na ceně kapitálu exploatovat rozvíjející se technologie, jejichž cena bude zřejmě s rostoucí dostupností klesat. V této souvislosti je poukazováno na investiční deficit, a to nejen v nových technologiích, ale i vědě a výzkumu, vzdělání a produktivní infrastrukturu (Atkinson a kol. 2011). Nově se rozvíjející zpracovatelský průmysl musí mít ovšem i odpovídající podnikatelské prostředí – což předpokládá neustálý konstruktivní dialog s tvůrci hospodářské politiky – které spočívá nejen v odstraňování běžných bariér podnikání, ale právě v investiční podpoře technologické, výzkumné, vzdělávací sféry i dalších oblastí ze strany státu.

náklady se pokouší zohlednit tzv. total cost of ownership (TCO). Podle této koncepce, uváděné např. společností Reshoring Initiative, po započtení přesně definovaných komplexních nákladů jsou tyto až u šedesáti procent amerických firem nižší, než u firem čínských (Markowitz 2012).

Postup případné revitalizace zpracovatelského průmyslu ve vyspělých zemích má rovněž jisté globální implikace: nastoluje řadu výzkumných otázek ohledně dalšího vývoje globalizace. Zpracovatelské firmy rozvinutých zemí vytvářely v jejích dosavadních etapách jistou „globální stopu“ disperzí svých aktivit do všech regionů světové ekonomiky. Tato specifická forma globálního podnikání může být v souladu s probíhajícími změnami modifikována. Na určitou „domestifikaci“ podnikání budou mít vliv nejen nákladové faktory, nové technologie a přibližování spotřebiteli, ale i rostoucí volatilita podmínek ve světě, jak ekonomických, tak i politických. Tato nestálost vyvolává podnikatelskou nejistotu, která komplikuje plánování zahraničních investic, v rozvojových zemích zvláště. Také často nestandardní podmínky těchto států v oblasti sociálně politické, legislativní i v povaze státních regulací lokálních vlád mohou nakonec vést k racionálním rozhodnutím o návratu výroby do mateřské ekonomiky.

Dojde-li ke zpětnému pohybu zpracovatelských odvětví, nebude nepochybně rozsáhlý, ale výrazně selektivní. Bude se týkat výrobků produkovaných náročnými technologiemi podloženými výsledky dalšího rozvoje znalostní ekonomiky; současně precizně zpracovaných a plnicích vysoké kvalitativní parametry náročných spotřebitelů. Nelze tedy na jedné straně předpokládat významný převrat dříve ustanovené globální dělby práce mezi vyspělými a rozvojovými zeměmi, která zůstane v hlavních rysech zachována. Nicméně globalizace může získat jisté nové rysy v podobě určitého omezení rozptylu výrob mezi ekonomickými centry, ke kterému docházelo vlivem předchozí nákladové determinace.

Řada skutečností v americké ekonomice slibuje pozitivní posuny. Těmito aspekty, v souvislosti s komparací názorů na změny skladby ekonomického výstupu, se existující studie zatím významně nezabývaly; tuto mezeru chce článek alespoň částečně zaplnit. Bere v úvahu optimismus i námitky oponentů ohledně aktuálnosti „velkého návratu“, resp. polemiku, zda současná konjunktura je jeho předzvěstí, či pouze cyklickou epizodou, a nesnaží se o definitivní závěr. Problémem předkládané analýzy je mimo jiné krátkost období, v němž jsou uvažované změny zaznamenávány. Bude tedy nutné i nadále sledovat z pohledu teorie profil konjunkturálních pohybů ve Spojených státech amerických a analyzovat změny s ním spojené. Pak bude možné lépe vyhodnotit do jaké míry se stává zpracovatelská obnova v zemi realitou.

POUŽITÁ LITERATURA:

1. ATKINSON, R. a kol. (2011): Taking on the Three Deficits [Online.] In *The Information Technology & Innovation Foundation*, November 7, 2011. [Citováno 20.1.2015.] Dostupné na internetu: <<http://www.itif.org/publications/taking-three-deficits-0>>.

2. BOSKIN, M. (2015): Jsou dobré časy pryč? In *Ekonom*, 2015, roč. 59, č. 19, s. 36-37.
3. BERGSTEN, F. (2011): The United States in the World Economy [Online.] In *Peterson Institute for International Economics, Speeches and Papers*, August 12, 2011. [Citováno 14.1.2015.] Dostupné na internetu: <<http://www.iie.com/publications/papers/paper.cfm?ResearchID=1905>>.
4. BUSINESSWIRE. (2012): GE Appliances Plans Second Shift to Increase Production of Popular Botton Freezer Refrigerators [Online.] In *BusinessWire*, June 27, 2012. [Citováno 9.2.2014.] Dostupné na internetu: <<http://www.businesswire.com/news/home/20120627005796/en/GE-Appliances-Plans-Shift-Increase-Production-Popular#.Vcsx4sIViM8>>.
5. GCR. (2008): Global Competitiveness Report 2008-2009 [Online.] In *World Economic Forum*, 2008. [Citováno 17.3.2014.] Dostupné na internetu: <[http://www3.weforum.org/docs/WEF_Global Competitiveness Report_2008-09.pdf](http://www3.weforum.org/docs/WEF_Global%20Competitiveness%20Report_2008-09.pdf)>.
6. GCR. (2011): Global Competitiveness Report 2011-2012 [Online.] In *World Economic Forum*, 2011. [Citováno 16.10.2014.] Dostupné na internetu: <[http://www3.weforum.org/docs/WEF_Global Competitiveness Report_2011-12.pdf](http://www3.weforum.org/docs/WEF_Global%20Competitiveness%20Report_2011-12.pdf)>.
7. GCR. (2013): Global Competitiveness Report 2013-2014 [Online.] In *World Economic Forum*, 2013. [Citováno 16.10.2014.] Dostupné na internetu: <[http://www3.weforum.org/docs/WEF_Global Competitiveness Report_2013-14.pdf](http://www3.weforum.org/docs/WEF_Global%20Competitiveness%20Report_2013-14.pdf)>.
8. GCR. (2014): Global Competitiveness Report 2014-2015 [Online.] In *World Economic Forum*, 2014. [Citováno 10.8.2015.] Dostupné na internetu: <<http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2014-15/ranking-and-analysis>>.
9. GORDON, R. (2012): Is U.S. Economic Growth Over? Faltering Innovations Confronts the Six Headwinds. In *NBER Working Paper*, WP 18315, 2012. [Citováno 11.2.2013.] Dostupné na internetu: <<http://fakulty-web.at.northwestern.edu/economics/gordon/Is%20US%20Economics%20G>>.
10. HOBZA, A. (2001): Na hranici svých možností. In *Ekonom*, 2001, roč. 45, č. 28, s. 23-24.
11. IMMELT, J. (2012): The CEO of General Electric on Sparking an American Manufacturing. [Online.] In *Harvard Business Review*, March 2012. [Citováno 15.8. 2013.] Dostupné na internetu: <<https://hbr.org/2012/03/the-ceo-of-general-electric-on-sparking-an-american-manufacturing-renewal>>.
12. INFLATION WATCH. (2012): Wages on the rise in China [Online.] In *Inflation Watch Wordpress*, July 16, 2012. [Citováno 8.8. 2013.] Dostupné na internetu: <<http://inflationwatch.wordpress.com/>>.

13. MARKOWITZ, E. (2012): Made in USA (Again) [Online.] In *Made in USA News*, March 26, 2012. [Citováno 12.8. 2015.] Dostupné na internetu: <http://madeinusanews.com/2012/03/26made-in-usa-again-why-manufacturing-is-coming-home/?goback=.gde_37255_member_103609018>.
14. MCKINSEY GLOBAL INSTITUTE. (2013): Game changers: Five opportunities for US growth and renewal [Online.] In *McKinsey Global Institute*, July 2013. [Citováno 7.3.2014.] Dostupné na internetu: <http://www.mckinsey.com/insights/americas/us_game_changers>.
15. MILLS, S. (2012): Potential Beneficiaries of U.S. Manufacturing Renaissance. [Online.] In *The Boston Company, Assets Management, LLC*, May 2012. [Citováno 8.8.2013.] Dostupné na internetu: <http://www.thebostoncompany.com/assets/pdf/views-insights/May12_Views_Insights_Potential_Beneficiaries_U.S._Manufacturing_Renaissance.pdf>.
16. NAGER, A. (2014): Reshoring optimism, but not much else [Online.] In *The Innovation Files*, September 9, 2014. [Citováno 11.2.2015.] Dostupné na internetu: <<http://www.innovationfiles.org/reshoring-optimism-but-not-much-else>>.
17. NAGER, A. – ATKINSON, R. (2015): The Myth of Americas's Manufacturing Renaissance: The Real State of U.S. Manufacturing [Online.] In *The Information Technology & Innovation Foundation*, January 2015. [Citováno 20.1.2015.] Dostupné na internetu: <<http://www2.itif.org/2015-myth-american-manufacturing-renaissance.pdf>>.
18. NEUMANN, P. (2014a): Mají rozvinuté ekonomiky šanci obnovit průmyslovou výrobu? In *Acta Oeconomica Pragensia*, 2014, roč. 22, č. 2, s. 3-16.
19. NEUMANN, P. (2014b): Konkurenceschopnost USA: vymezení, faktory a nové příležitosti (případ břidlicového plynu) In *Acta Oeconomica Pragensia*, 2014, roč. 22, č. 6, s. 19-34.
20. OECD. (2014): OECD Economic Outlook No. 95 [Online.] In *OECD Economic Outlook 95 database*, 2014. [Citováno 7.1.2015.] Dostupné na internetu: <<http://www.oecd.org/eco/outlook/External-Trade-and-Payments.xls>>.
21. OECD. (2015): OECD Economic Outlook No. 97 [Online.] In *Labour productivity forecast (indicator)*, 2015. [Citováno 16.7.2015.] Dostupné na internetu: <<https://data.oecd.org/lprdy/labour-productivity-forecast.htm#indicator-chart>>.
22. PRESTON, R. (2012): Is Technology Innovation Too Incremental? [Online.] In *InformationWeek*, November 19, 2012. [Citováno 14.2.2013.] Dostupné na internetu: <<http://www.informationweek.com/global-cio/interviews/is-technology-innovation-too-incremental/240142291>>.

23. SELECTUSA. (2012): General Electric Invests \$600 Million to Expand Production in Louisville KY [Online.] In *SelectUSA*, 2012. [Citováno 5.2.2014.] Dostupné na internetu: <<http://selectusa.commerce.gov/testimonials/general-electric>>.
24. SIRKIN, H. a kol. (2011): Made in America, Again: Why Manufacturing Will Return to the U.S. [Online.] In *The Boston Consulting Group*, August 2011. [Citováno 5.2.2015.] Dostupné na internetu: <<http://www.getnerdywithit.com/usalinks>>.
25. SIRKIN, H. a kol. (2013): The U.S as One of the Developed World's Lowest-Cost Manufacturers [Online.] In *The Boston Consulting Group*, August 2013 [Citováno 5.2.2015.] Dostupné na internetu: <https://www.bcgperspectives.com/content/articles/lean_manufacturing_sourcing_procurement_behind_american_export_surge/>.
26. SIRKIN, H. a kol. (2014): The Shifting Economics of Global Manufacturing [Online.] In *The Boston Consulting Group*, August 2014. [Citováno 5.2.2015.] Dostupné na internetu: <https://www.bcgperspectives.com/content/articles/lean_manufacturing_globalization_shifting_economics_global_manufacturing>.
27. SIRKIN, H. a kol. (2015): Why Advanced Manufacturing Will Boost Productivity [Online.] In *The Boston Consulting Group*, 2015. [Citováno 10.3.2015.] Dostupné na internetu: <https://www.bcgperspectives.com/content/articles/lean_and_manufacturing_production_why_advanced_manufacturing_boost_productivity>.
28. SKIDELSKI, R. (2013): Břidlicový plyn jako zachránce? [Online.] In *Project Syndicate*, December 18, 2013 [Citováno 20.2.2014.] Dostupné na internetu: <<http://www.project-syndicate.org/commentary/robert-skidelski-questions-whether-larry-summers-s--secular-stagnation--thesis-has-taken-adequate-account-of-the-rise-of-shale-energy-in-the-us/czech>>.
29. THE ECONOMIST. (2012): A third industrial revolution [Online.] In *The Economist*, 2012 [Citováno 27.8.2013.] Dostupné na internetu: <<http://www.economist.com/node/21552901>>.
30. THE FINANCIAL FORECAST CENTER. (2015): Historical Economic and Financial Data [Online.] In *The Financial Forecast Center*, 2015. [Citováno 14.8.2015.] Dostupné na internetu: <<http://www.forecasts.org/data/data/EXCHUS.htm>>.
31. THUROW, L. (2003): *Fortune Favors the Bold*. New York: Harper Collins, 2003. 336 s. ISBN 0-06-053639-X.
32. VERRASTRO, F. a kol. (2013): America's Surging Oil and Natural Gas Production – Where Would We Be without It? [Online.] In *Center for Strategic and International Studies*, September 12, 2013. [Citováno

24.2.2014.] Dostupné na internetu: <<http://csis.org/publication/americas-surg-ing-oil-and-natural-gas-production-where-would-we-be-without-it>>.